

PUT KA PRAVDI

PRAVNE MOGUĆNOSTI ZA KRIVIČNO GONJENJE UČINILACA KRIVIČNIH DELA RATNIH ZLOČINA KOJA SU IZVRŠENA NA TERITORIJI REPUBLIKE HRVATSKE U VREME SUKOBA U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI

Dostupnost, ali bez automatizma

NEBOJŠA MARKOVIĆ *zamenik tužioca za ratne zločine Republike Srbije*

Proceniće se da li iz ponuđenih dokaza zaista proizilazi osnovana sumnja da je određeno lice izvršilo krivično delo. Pre odluke da li da se stavi zahtev za sprovođenje istrage, tužilaštva bi bila u mogućnosti da samostalno ili preko nadležnog tužilaštva u Hrvatskoj ili u Srbiji, prikupe dopunske dokaze koji se pokažu neophodnim za donošenje odluke o eventualnom iniciranju krivičnog gonjenja

Tokom višegodišnjih oružanih sukoba koji su otpočeli na teritoriji Republike Hrvatske dok je bila u sastavu SFRJ, a zatim se nastavili i nakon što je Republika Hrvatska stekla nezavisnost, učesnici u tim sukobima počinili su mnogobrojne ratne zločine. Oni su delovali bilo u okviru regularnih vojnih jedinica, bilo u sastavu paravojnih srpskih ili hrvatskih oružanih snaga.

Neposredno nakon pojedinih sukoba pa sve do današnjeg dana, nadležni državni organi u SFRJ odnosno SR Jugoslaviji odnosno Republici Srbiji s jedne strane i u Republici Hrvatskoj sa druge strane, prikupljali su dokaze o izvršenim ratnim zločinima i njihovim izvršiocima što je rezultiralo i pokretanjem brojnih krivičnih postupaka. Međutim, zbog nekih istorijskih događaja došlo je do određenih smetnji koje u brojnim krivičnim postupcima onemogućavaju da se ostvari svrha tih krivičnih postupaka, da se njihovim sprovođenjem na nesumnjiv način utvrdi da li su pojedina procesuirana lica zaista izvršiocи nekog od krivičnih dela iz oblasti ratnog zločina, te da se izvršiocima takvih krivičnih dela izrekne adekvatna krivična sankcija koja će biti i izvršena.

Naime, jedan broj lica koja su u vreme sukoba imali jugoslovensko i istovremeno hrvatsko državljanstvo protiv kojih su nadležni organi bivše SFRJ, a zatim SR Jugoslavije i Republike Srbije preduzeli i nastavili krivično gonjenje je razmenjen nakon oružanih sukoba, pa se sada kao hrvatski državljeni nalaze na teritoriji Republike Hrvatske zbog čega faktički nisu dostupni nadležnim sudovima u Republici Srbiji pošto hrvatski Ustav zabranjuje izručenje svojih državnjana radi vođenja krivičnog postupka u drugim državama. S druge strane, nakon oružanih sukoba u Republici Hrvatskoj, veliki broj lica srpske nacionalnosti je napustio Republiku Hrvatsku i u Republici Srbiji ostvario status državljanstva Republike Srbije. Među ovim licima koja su ostvarila status državljanstva Republike Srbije nalazi se i veći broj lica protiv kojih su pokrenuti krivični postupci pred nadležnim sudovima u Republici Hrvatskoj, a koji se iz istih razloga ne mogu efikasno sprovesti pošto ni pravni sistem u Republici Srbiji ne predviđa mogućnost izručenja državnjana Republike Srbije stranim državama radi krivičnog gonjenja.

Postavlja se pitanje kako da se reše napred navedeni problemi u duhu važeće zakonske regulative u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj imajući u vidu odredbe potvrđenog Ugovora između SRJ i Republike Hrvatske o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, odredbe Memoranduma o saglasnosti u ostvarivanju i unapređenju saradnje u borbi protiv svih oblika teškog kriminala i Sporazuma o saradnji u progonu učinilaca krivičnih dela ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i genocida koji su zaključeni između Republičkog javnog tužilaštva i Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije i Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, a u situaciji kada se izvršoci krivičnih dela ratnih zločina nalaze na teritoriji jedne od država, a dokazi za te zločine se nalaze u drugoj državi. Da bi se pružio odgovor na ova pitanja, treba razmotriti tri situacije i to – kada su za pojedine ratne zločine prikupljeni određeni dokazi o izvršenom zločinu i izvršiocima, ali do danas nije pokrenut postupak, zatim kada je pokrenut krivični postupak koji se ne može dovršiti zbog toga što se okrivljeno lice nalazi u drugoj državi koja ne dozvoljava izručenje i na kraju, kada je krivični postupak vođen u jednoj državi i okončan pravosnažnom presudom u odsustvu koja se, međutim, iz napred navedenog razloga ne može izvršiti.

POKRETANJE NOVIH KRIVIČNIH POSTUPAKA

Prema odredbama člana 106. KZ SFRJ koji je važio u vreme izvršenja pojedinih krivičnih dela ratnih zločina na teritoriji Republike Hrvatske, a zatim i prema odredbama člana 106. Osnovnog krivičnog zakona Republike Srbije, te prema istovetnim odredbama člana 8. sada važećeg Krivičnog zakonika Republike Srbije, Krivično zakonodavstvo Srbije važi za državljanina Srbije i kada u inostranstvu učini

Krivično delo, a istovetna odredba u odnosu na državljane Republike Hrvatske predviđena je u Osnovnom krivičnom zakonu Republike Hrvatske u članu 101. tega Zakona. Prema tome, nema zakonskih smetnji ni u Republici Srbiji ni u Republici Hrvatskoj da se preduzme krivično gonjenje protiv sopstvenih državljana ukoliko su ta lica na teritoriji druge države izvršila krivično delo ratnog zločina.

Da bi se ova zakonska mogućnost i ostvarila, potrebno je da državni organi države u kojoj izvršilac krivičnog dela ima prebivalište i državljanstvo, a pre svega Tužilaštvo, dođu u posed dokaza koji se nalaze na teritoriji druge države, a na osnovu kojih bi se mogla dokazivati osnovana sumnja da su pojedina lica izvršioci predmetnih krivičnih dela. Pribavljanje ovakvih dokaza je omogućeno na osnovu čl.22. tač.1., te člana od 23. do 27. Ugovora između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (Zakon o potvrđivanju ugovora između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima – «Službeni list SRJ» - Međunarodni ugovori br.1/98), kao i na osnovu pomenutog Memoranduma odnosno Sporazuma.

Kada se radi o Memorandumu, treba naglasiti da su se potpisnici obavezali na međusobnu saradnju u skladu sa odredbama Memoranduma, te da će jedan drugom pomagati na zahtev ili na sopstvenu inicijativu u skladu sa odredbama kako samog Memoranduma, tako i pridržavajući se zakona i propisa svojih država, međunarodnih i bilateralnih i multilateralnih sporazuma, te da se suština ove saradnje, kako je to navedeno u tač.2a. Memoranduma, ogleda u pribavljanju i razmeni obaveštenja, izveštaja i dokumenata kada za to nije potrebna prinuda uključujući i predistražne izjave osumnjičenih ili drugih osoba. S druge strane, Sporazum o saradnji predviđa razmenu dokaza i drugih podataka između nadležnih tužilaštava u Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji u predmetima ratnih zločina.

PARALELNO PREDUZIMANJE ILI USTUPANJE KRIVIČNOG GONJENJA

Kada se u jednoj od država započinje krivični postupak protiv lica protiv koga se u drugoj državi već od ranije vodi krivični postupak zbog istog krivičnog dela, nema zakonskih smetnji da se taj krivični postupak sproveđe, jer pravni propisi koji su važili kako u vreme izvršenja predmetnih krivičnih dela ratnog zločina tako i do danas i u Republici Srbiji i u Republici Hrvatskoj predviđaju izuzetak od pravila ne bis in idem. Ovo pitanje je regulisano članom 108. KZ SFRJ odnosno OKZ SRJ i RS, članom 10. Krivičnog zakonika Republike Srbije, te članom 103. Osnovnog krivičnog zakona Republike Hrvatske na identičan način kroz odredbe koje se odnose na važenje krivičnog zakonodavstva i na posebne uslove za krivično gonjenje za krivično delo učinjeno u inostranstvu kroz određenje da se krivično gonjenje neće preduzeti ako je učinilac potpuno izdržao kaznu na koju je u inostranstvu osuđen, zatim ako je učinilac u inostranstvu pravosnažnom presudom oslobođen ili mu je kazna zastarela ili oproštena i ako za krivično delo po stranom zakonu za krivično gonjenje je potreban zahtev oštećenog, a takav zahtev nije podnet, što dalje znači da se krivično gonjenje za ova krivična dela može preduzeti i u slučajevima ako se za ta ista krivična dela vode krivični postupci u drugoj državi ukoliko ti postupci nisu okončani na jedan od opisanih načina.

Ovde treba dodati da smetnje za gonjenje ne postoje u ovakvim slučajevima ni u procesnom krivičnom zakonodavstvu Republike Hrvatske i Republike Srbije, jer se po tekstu tako reći istovetnih odredbi Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije (član 254. i 274.) i Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske (član 214. i 292.) kada je u pitanju obustava krivičnog postupka tokom istrage i nakon podizanja optužnice po prigovoru, krivični postupak može obustaviti ako postoji razlozi koji isključuju gonjenje što bi moglo da podrazumeva samo napred pobrojane posebne uslove za krivično gonjenje za krivično delo učinjeno u inostranstvu u oba zakonodavstva.

Na sličan način izuzetak pravila ne bis in idem predviđen je i pravnim pravilima Međunarodnog prava iz Evropske konvencije o prenosu postupaka u krivičnim stvarima (Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o prenosu postupaka u krivičnim stvarima »Službeni list SRJ» -Međunarodni ugovori br.10/2001, koji je stupio na snagu 31.12.2002.godine za SRJ odnosno Republiku Srbiju i koji se inače primenjuje na krivična dela izvršena posle stupanja na snagu konvencije u Republici Srbiji), u kojoj konvenciji se u delu pod V koji nosi naslov Ne bis in idem u članu 35. navodi da lice u odnosu na koje je doneta konačna izvršna krivična presuda ne može biti gonjeno, kažnjavano niti podvrgnuto izvršenju sankcije u drugoj državi ugovornici samo ukoliko je: a) oslobođeno; b) ukoliko je izrečena sankcija koja: I. je u potpunosti izvršena ili je u toku, II. u potpunosti ili neizvršenom delu podleže oslobođanju ili amnestiji ili III. ne može više da bude izvršena zbog zastarevanja; i v) ukoliko je sud osudio učinioča krivičnog dela, ali nije izrekao sankcije. Dakle, ni pravnim pravilima Međunarodnog prava samo vođenje krivičnog postupka u jednoj državi ne predstavlja smetnju da se protiv tog lica za isto krivično delo preduzima krivično gonjenje u drugoj državi.

Pored paralelnog vođenja krivičnog postupka, na osnovu Ugovora između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, moguće je da se po molbi jedne od država ugovornica preuzme krivično gonjenje u slučajevima ako je državljanin jedne države ugovornice ili lice koje na njenoj teritoriji ima prebivalište učinilo krivično delo na teritoriji druge države ugovornice koje je sudski kažnjivo u obema državama ugovornica, a kako to predviđa čl.28. istog

Ugovora. Prednost rešavanja problema na ovaj način bila bi u tome da bi krivični postupak u prisustvu izvršioca krivičnog dela mogao vrlo efikasno da se nastavi jer bi prema odredbama ovog Ugovora sud jedne države predmet direktno dostavljao sudu druge države koji bi bio nadležen za presuđenje, a za dalje procesuiranje bilo bi neophodno samo to da se nadležni tužilac izjasni da li prihvata dalje krivično gonjenje. Naravno, prethodno bi još pre otpočinjanja čitavog procesa nadležni tužilac mogao na osnovu pomenutog Sporazuma o saradnji tužilaštava da se upozna sa dokumentima iz predmeta i da se u duhu samog Sporazuma izjasni o tome da li će prihvati krivično gonjenje ili ne, kako bi tužilac u državi molilji imao osnov da stavi predlog sudu u svojoj državi da uputi zahtev za preuzimanje krivičnog gonjenja nadležnom sudu u zamoljenoj državi. Prednost ovakvog načina rešavanja pitanja bila bi u tome da bi se u slučaju preuzimanja gonjenja svi dokazi koji su izvedeni do tada u državi molilji prihvatali ako nisu u suprotnosti sa pravnim sistemom zamoljene države.

Pošto i jedno i drugo zakonodavstvo (član 530. ZKP RS i član 1. Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći RH) predviđaju prednosti međunarodnog ugovora kod pružanja pravne pomoći, ne bi postojale bilo kakve zakonske smetnje ili ograničenja za preuzimanje krivičnog gonjenja na osnovu predmetnog Ugovora o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima.

Međutim, nedostatak ovog Ugovora je u tome što nije predviđeno da se ustupanje krivičnog gonjenja može učiniti i kada neko okriviljeno lice ima dvojno državljanstvo, i Republike Hrvatske i Republike Srbije zbog čega nadležni organi u državama potpisnicama Ugovora ova lica ne tretiraju kao strance već kao domaće državljanje, što predstavlja pravnu smetnju za upućivanje zahteva za ustupanje krivičnog postupka.

PREDUZIMANJE GONjENJA NAKON DONOŠENJA PRAVOSNAŽNE OSUĐUJUĆE PRESUDE U ODSUSTVU OPTUŽENOG

Kada je neko lice osuđeno u odsustvu zbog nekog krivičnog dela iz oblasti ratnih zločina ili zbog bilo kog drugog krivičnog dela npr. u Hrvatskoj, postavlja se pitanje ako se takvo lice nalazi u Republici Srbiji da li protiv njega može da se preduzme krivično gonjenje za to isto krivično delo u Republici Srbiji, odnosno da li postoji zakonska smetnja – razlog koji isključuje krivično gonjenje iz čl.254. st.1. tač.4. ZKP zbog toga što bi se radilo o već presuđenoj stvari.

Kako je to već napred objašnjeno, i u ovom slučaju naš Zakon i pravna pravila Međunarodnog krivičnog prava predviđaju izuzetak od pravila ne bis in idem, jer lice koje bi ovom presudom bilo osuđeno u inostranstvu kaznu nije izdržalo. Naime, prema zakonskim odredbama čl.106. i 108. st.2. KZ SFRJ koje se odnose na važenje krivičnog zakonodavstva kada državljanin SFRJ u inostranstvu učini krivično delo, krivično gonjenje se neće preduzeti: 1. ako je učinilac potpuno izdržao kaznu na koju je u inostranstvu osuđen; 2. ako je učinilac u inostranstvu pravosnažnom presudom oslobođen ili mu je kazna zastarela ili oproštena; i 3. ako se za krivično delo po stranom zakonu goni po zahtevu oštećenog, a takav zahtev nije podnesen. Ista takva odredba je kasnije ostala na snazi u članu 108. st.2. u vezi st.1. i u vezi čl.106. OKZ RS, te i u članu 10. st.1. u vezi čl.8. Krivičnog zakonika Republike Srbije, a ista takva odredba postoji i u Republici Hrvatskoj u članu 103. st.2. u vezi čl.101. OKZ RH.

Pored napred navedenog, kako je to već pomenuto u prethodnom odeljku, ista takva rešenja predviđaju pravna pravila Međunarodnog krivičnog prava, konkretno Evropske konvencije o prenosu postupaka u krivičnim stvarima u članu 35. st.1. te konvencije.

Prema tome, ukoliko bi nadležno hrvatsko tužilaštvo dostavilo Tužilaštvu za ratne zločine Republike Srbije prepis pravosnažne presude (zajedno sa overenim prepisima dokaza i sudske spisa) kojom je neko lice u odsustvu u Hrvatskoj osuđeno zbog krivičnog dela iz oblasti ratnog zločina, a to lice naravno tu kaznu nije izdržalo, ne bi postojale zakonske smetnje da Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije podnese zahtev za sprovećenje istrage protiv takvog lica i da istražni sudija, postupajući po tom zahtevu, donese rešenje o sprovećenju istrage. Treba naravno posebno naglasiti da se tu ne bi moglo raditi po automatizmu, već bi Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije procenjivalo dokaze koji se nalaze u spisima hrvatskog suda, koje bi mu na osnovu Sporazuma o saradnji dostavilo nadležno tužilaštvo iz Republike Hrvatske. Na osnovu toga bi srpsko tužilaštvo vršilo procenu da li iz ponuđenih dokaza zaista proizlazi osnovana sumnja da je određeno lice izvršilo krivično delo. Pre odluke da li da se stavi zahtev za sprovećenje istrage ili ne, srpsko tužilaštvo bi bilo u mogućnosti da samostalno ili preko nadležnog tužilaštva u Hrvatskoj prikupi dopunske dokaze koji se pokažu neophodnim za donošenje odluke o eventualnom iniciranju krivičnog gonjenja.

Sve što je ovde rečeno o problematici krivičnog gonjenja učinilaca krivičnih dela iz oblasti ratnog zločina koji se nalaze u jednoj državi dok se dokazi za to krivično delo nalaze u drugoj državi, ne odnosi se samo na ta krivična dela već i na sva druga krivična dela i njihove učinioce u sličnim situacijama i to ne samo na teritoriji Republike Srbije i Republike Hrvatske već i na širem prostoru bivše Jugoslavije, jer postoji veliki broj lica pa i izvršilaca raznoraznih krivičnih dela koji imaju status državljanina u dve, pa čak i u tri bivše jugoslovenske republike koji često nakon izvršenja krivičnog dela u jednoj od tih bivših republika

prelaze u drugu republiku odnosno državu u kojoj takođe imaju status državljanina, odakle zbog postojećih propisa ne mogu biti izručeni.